

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

Інститут історії України

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавничарада:

Борис ПАТОН – голова
Льобомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
• Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЦЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРІГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 4

Книга I

Серія

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТВОРИ

(доба Української Центральної Ради
березень 1917—квітень 1918)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2007

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Випущено на замовлення Державного
комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою «Українська книга»*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник: Світлана ПАНЬКОВА

Автори передмов: Владислав ВЕРСТЮК, Світлана ПАНЬКОВА
Автори коментарів: Олена БОЙКО, Світлана ПАНЬКОВА

Мовна редакція текстів М.Грушевського
та пояснення слів: Варвара ЦУЛЬГА

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-499-4 (т. 4, кн. I)

- © Інститут української археографії
та джерелознавства імені М.С.Грушевського
НАН України, Інститут історії України, 2007
- © Коментарі, автори, 2007
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє
оформлення, 2007

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Австралійський союз — *див. Австралія*
Австралія (Австралійський союз) 139, 145, 362
Австрійська держава — *див. Австрія*
Австрія (Австрійська держава, Австро-Угорська імперія, Австро-Угорщина, Габсбурзька імперія, Габсбурзька монархія) 102, 108, 112, 139, 140, 144, 166, 290, 332, 334, 335, 342, 346–349, 352, 362, 366
Австро-Угорська імперія — *див. Австрія*
Австро-Угорщина — *див. Австрія*
Азовська земля 79, 328
Акерманський пов. 120, 142, 353
Александрія, м. 272
Ананівський пов. 79
Англія — *див. Великобританія* 102, 139, 241, 276, 321
Аравія 243
Атени — *див. Афіни*
Атени, м. 272
Атенська держава — *див. Афіни*
Афганістан 236, 237
Афіни (Атени, Атенська держава) 268, 381
Афон 366

Б

Баварія 176, 302
Балкани (Балканські краї) 234, 236, 276
Балканські краї — *див. Балкани*
Балта, м. 79
Балтійське море 186
Балтський пов. 79
Банат, 290
Бар, м. 331
Бахмач, м. 332, 354
Бахмут, м. 79
Бахмутський пов. 79
Бельгія 241
Бердичів, м. 350
Бердичівський пов. 79
Бердянськ, м. 79
Бердянський пов. 79
Берестечко, м. 331
Берестя, м. — *див. Брест*
Берлін, м. 133, 346, 347–349, 351, 352
Бессарабія 116, 119, 120, 212, 237, 238, 335, 351–353
Бессарабська губ. 142, 289, 352, 353
Біла Русь — *див. Білорусь*

Біла Церква, м. 79
Білгородський пов. 342
Білгородський пов. 80
Біле море 159
Білорусь (Біла Русь, Білоруська Народна Республіка) 16, 153, 280, 327, 363, 364, 366
Білоруська Народна Республіка — *див. Білорусь*
Бірюцький пов. 80, 289
Богодухівський пов. 80
Богучарський пов. 80, 289
Болгарія 332, 334, 335, 349, 352
Болахів, м. 318
Болохівська земля 79
Борзненський пов. 80
Бразилія 145
Бразильська Федеративна Республіка 148
Брацлавське воєводство 282
Брацлавський пов. 79
Брацлавщина 79
Брест (Берестя, Брест-Литовський), м. 88, 97, 118, 332, 334, 335, 339, 348, 352
Брест-Литовський, м. — *див. Брест*
Брестський пов. 289, 344
Британська Північна Америка — *див. Канада*
Буг, р. 366
Буковина 139, 223, 287, 335, 347, 348, 352, 366, 376

В

Вавилон (Вавилонія) 268, 269, 272
Вавилонія — *див. Вавилон*
Валківський пов. 80
Валуйський пов. 289
Варшава, м. 309, 311, 343
Варшавська єпархія 352
Васильківський пов. 79
Велика Росія — *див. Росія*
Велика Русь — *див. Росія*
Велике князівство Руське 93, 282
Великобританія 102, 139, 145, 241, 276, 321, 335, 362
Великоросія — *див. Росія*
Венгрія — *див. Угорщина*
Верхньодніпровський пов. 79
Вецляр, м. 337
Відень, м. XXIII, 284, 310, 336, 338, 346–349, 351, 352, 355, 360
Візантія 234, 238, 268, 269
Військо Запорозьке 169, 170, 367

Вільно, м. 367
 Вінницька обл. 328
 Вінницький пов. 79
 Вінниця, м. 79, 295
 Вітебськ, м. 152
 Україна — див. *Україна*
 Україна російська — див. *Україна*
 Владимир на Клязьмі, м., РФ 341, 364; Зо-
 лоті Ворота 103, 341
 Володавський пов. 289
 Вовчанський пов. 80
 Воеводина 290
 Волга, р. 167
 Волинська губ. 69, 141, 212, 219, 289, 318, 328
 Волинь 57, 79, 116, 152, 229, 314, 328, 335
 Володимирська єпархія 364
 Володимирський пов. 79
 Воронежчина 22, 142, 328
 Воронежська губ. 289
 Восточная Галиція — див. *Галичина*
 Вроцлав, м. 235

Г

Габсбурзька імперія — див. *Австрія*
 Габсбурзька монархія — див. *Австрія*
 Гадяцький пов. 80
 Гайворонський пов. 80, 289
 Гайсинський пов. 79
 Галицька єпархія 364
 Галицька земля — див. *Галичина*
 Галицька країна — див. *Галичина*
 Галицька митрополія 364
 Галицьке генерал-губернаторство 287
 Галицьке князівство — див. *Галицько-Во-
 линська держава*
 Галицько-Буковинське губернаторство 376
 Галицько-Волинська держава (Галицьке кня-
 зівство, Галицько-Володимирське королів-
 ство) 93, 234, 378
 Галицько-Володимирське королівство — див.
Галицько-Волинська держава
 Галич, м. (тепер Костромська обл., РФ) 103,
 341
 Галич, м. 103
 Галичина (Галичина Західна, Галичина Схід-
 на, Галицька країна, Галицьке князівство,
 Руське воеводство, Восточная Галиція) 14,
 57, 92, 100, 102, 107, 112, 116, 117, 139–
 141, 152, 154, 173, 190, 217, 223, 251, 287,
 288, 290, 312, 313, 317, 335, 347, 348,
 352, 361, 362, 366, 375, 376
 Галичина Західна — див. *Галичина*
 Галичина Східна — див. *Галичина*

Гамбург, м. 176
 Гданськ, м. 235
 Германія — див. *Німеччина*
 Германська федерація — див. *Німеччина*
 Гетьманщина 55, 93, 169, 171, 172, 235, 282,
 316, 324, 338, 362, 366
 Глухівський пов. 80
 Городнянський пов. 80
 Греція 78, 272
 Гродненська губ. 142, 289, 344
 Грубешівський пов. 289, 342
 Грузинська Демократична Республіка 363

Д

Давня Русь — див. *Київська держава*
 Дагестан 237
 Далека Північ 28
 Данія 171
 Дербент, м. 237
 Деревська земля 79
 Дніпро, р. 79, 246
 Дніпровський пов. 79
 Дністер, р. 119, 237, 246, 366
 Дністровий лиман 79
 Дон 327, 331
 Дон, р. 153, 167
 Донбас 319
 Донеччина 80
 Донщина (Подоння) 80, 142, 167, 297
 Дорогичин, м. 118
 Дубенський пов. 79
 Дунай, р. 119, 237, 238

Е

Ельзас 116, 146
 Естонія (Естонська Республіка) 289, 363
 Естонська Республіка — див. *Естонія*
 Естонський край 290

Є

Європа XIII, 10, 18, 62, 177, 204, 236, 272,
 273, 275, 277, 343
 Єгипет 243, 268, 276
 Єйський відділ 289
 Єлисавет, м. 79
 Єлисаветський пов. 79

Ж

Женева, м. 174
 Житомир, м. 79, 341
 Житомирський пов. 79
 Жовті Води, м. 331

З

Задніпров'я 105
 Закарпатська Русь — див. *Закарпаття*
 Закарпаття (Закарпатська Русь) 290, 348, 352
 Зальцведель, м. ХХІІІ, 336, 340, 351
 Замостенський пов. 342
 Замостя, м. 331
 Западная Россия — див. *Україна*
 Запорожжя 79, 353
 Запорозька Січ (Січ) 171, 282, 328, 362, 366
 Заславський пов. 79
 Захід 378
 Західна Галичина 140
 Західна Європа 100, 235
 Західна Україна 100, 109, 238
 Звенигородський пов. 79
 З'єднані Американські Штати — див. *США*
 Зіньківський пов. 80
 Зміївський пов. 80
 Золотоніський пов. 80

І

Ізмаїльський пов. 353
 Ізраїль 272
 Ізюмський пов. 80
 Імглів Старий, м-ко 131
 Індійський океан 237, 276
 Індія 236, 237, 243, 269, 275
 Іран 237
 Ірландія 145
 Ірпінь, р. 79
 Іскорость, м. 79
 Іспанія 276
 Італія 235, 335

К

Кавказ 138, 167, 237, 280, 320, 339, 361
 Казань, м. VI, 283, 380
 Калуш, м. 318
 Камінець — див. *Кам'янець-Подільський*
 Кам'янець — див. *Кам'янець-Подільський*
 Кам'янецький пов. 79
 Кам'янець-Подільський (Камінець, Кам'янець), м. 40, 79, 136, 295, 378
 Канада (Британська Північна Америка) 139, 145, 362
 Канівський пов. 79
 Карпати (Карпатські гори) 153, 166
 Карпатські гори — див. *Карпати*
 Каспійське море 167
 Катеринодарський відділ 289

Катеринослав (Половиця), м. 79, 246, 319
 Катеринославська губ. 69, 141, 289, 328, 332
 Катеринославський пов. 79
 Київ VII, VIII, X, XI, XIII, XV, XVII, XVIII, XX, 3, 5, 10, 11, 27, 28, 31, 33, 35, 42, 47, 49, 51, 60, 64, 78, 90–93, 105, 112, 114, 152, 163, 167, 172, 173, 183, 186–188, 192, 196, 199, 201, 204, 207–209, 226, 227, 234, 244, 246, 260, 279–284, 286, 288, 291–297, 299–301, 303, 306, 308–311, 316, 318, 320, 321, 324, 326, 327, 329, 330, 332, 334–338, 341, 343, 345, 346, 350, 353–356, 358–360, 369, 364, 368, 370, 371, 373, 374, 376, 377, 379–381; Аскольдова могила 354; Байкове кладовище 379; Безаківська (тепер Комінтерну) вул. 27, 379; Бібіковський (тепер Шевченка) бульвар 279, 354; Благовіщенська церква 379; Богдану Хмельницькому пам'ятник 192, 280; Велика Васильківська вул. 306; Володимирська вул. 27, 31, 279, 354; Володимирський собор 279, 354; Дарниця 379; Десятинна церква 93; Золоті ворота 103; Купецьке зібрання 291; Лук'янівка 380; Микільсько-Ботанічна вул. 379; Миколаївська (тепер Гордецького) вул. 324; Михайлівська вул. 279; Міська Дума 279; Олександрівська (тепер М.Грушевського) вул. 354; Оперний театр 302; Паньківська вул. 226, 227, 378–380; Педагогічний музей (будинок Центральної Ради) 27, 31, 40, 82, 306, 354; Печерськ 325; Софійський майдан (площа) 4, 42, 192, 193, 279, 280, 306; Софійський собор (Свята Софія) 10, 355; Тарасівська лікарня 379; Театр Соловцова 297; Троїцький майдан 306; Троїцький народний дім 302, 306; Університет св. Володимира 279, 311, 354; Фундуклеївська (тепер Б.Хмельницького) вул. 279, 354; Хрещатик 279, 354; Цирк Крутикова 324
 Київська губ. 69, 93, 141, 212, 219, 289, 292, 308, 328, 362
 Київська держава (Давня Русь, Київська Русь, Русь, Руська держава, Руська земля) 92–94, 103, 119, 152–154, 167, 168, 234, 235, 328, 337, 340, 378
 Київська округа 350
 Київська Русь — див. *Київська держава*
 Київське воєводство 92, 93, 131, 282
 Київський пов. 79, 350
 Київщина 103, 117, 196, 314, 371

Китай 236, 237, 269, 275, 276
 Кобеляцький пов. 80
 Кобринський пов. 289, 344
 Ковельський пов. 79
 Козелецький пов. 80
 Конгресівка — див. *Польща*
 Конгресова Польща — див. *Польща*
 Конотоп, м. 80
 Конотопський пов. 80
 Королівство Конгресове — див. *Польща*
 Королівство Польське — див. *Польща*
 Корона Польська — див. *Польща*
 Коростень, м. 339
 Корочанський пов. 80
 Корсунь, м. 331
 Костянтиноградський пов. 80
 Краків, м. 343
 Краківська земля 140
 Кременець, м. 133
 Кременецький пов. 79
 Кременчук, м. 80, 246
 Кременчуцький пов. 80
 Кремль 90
 Криворіжжя 319
 Крим 70, 167, 169, 237, 280, 289, 327, 328,
 335, 339, 366
 Кримське ханство 366
 Кролевецький пов. 80
 Кронштадт, м.; фортеця 370
 Крути, станція 354, 355
 Кубанська губ. 141
 Кубанська обл. 289, 341
 Кубань 167, 297, 327, 366
 Куп'янський пов. 80
 Курськ, м. 332
 Курська губ. 142, 289
 Курщина 21, 329

Л

Латвійська Республіка 363
 Лебединський пов. 80
 Летичівський пов. 79, 133
 Либідь, р. 103
 Липовецький пов. 79
 Литва (Литовська Держава, Литовська Рес-
 публіка) 103, 169, 282, 289, 320, 322, 363
 Литовська Держава — див. *Литва*
 Литовська Республіка — див. *Литва*
 Литовсько-Польська держава — див. *Польща*
 Ліберія 93
 Літинський пов. 79
 Лотарингія 146

Лохвицький пов. 80
 Лубенський пов. 79, 80
 Лубни, м. 357, 359, 364
 Луцьк, м. 79
 Луцька єпархія 364
 Луцький пов. 79
 Люблінська губ. 289, 351, 352
 Львів, м. XVIII, 48, 92, 93, 174, 234, 284,
 310, 318, 336, 337, 340, 341, 348, 355, 358,
 362, 380
 Львівська земля 107, 116

М

Мала Азія 234
 Мала Росія — див. *Україна*
 Мала Русь — див. *Україна*
 Малоросія — див. *Україна*
 Маріуполь, м. 79
 Маріупольський пов. 79
 Мглинський пов. 80, 219, 289
 Медвеженський пов. 289
 Мекленбург, м. 176
 Мексика 145
 Мелітопольський пов. 79
 Миколаїв, м. 79
 Миргородський пов. 80
 Мінськ, м. 152
 Мінська губ. 142
 Могилів, м. 152, 373
 Могилівський пов. 79
 Мозирський пов. 79
 Молдова 237, 280, 327, 339, 353
 Монголія 237
 Москва — див. *Росія*
 Москва, м. VI, VII, VIII, X, 28, 47, 131, 133,
 152, 170, 227, 236, 283, 288, 292, 302,
 309, 312, 322, 326, 364; Арбат 288, 309
 Московська держава — див. *Росія*
 Московське царство — див. *Росія*
 Московсько-Російська держава — див. *Росія*
 Московщина — див. *Росія*

Н

Наддніпрянська Україна (Подніпров'я) 153,
 169, 237, 292, 313, 348
 Народна Українська Республіка — див. *Україна*
 Нижній (Нижній Новгород) 152
 Низ 79, 298
 Ніжин, м. 354
 Ніжинський пов. 80
 Німецька імперія — див. *Німеччина*

- Німеччина (Германія, Германська федерація, Німецька імперія, Північно-німецький союз) XIX, 96, 108, 112, 113, 146, 175, 176, 208, 235, 240, 241, 245, 247, 332, 334–336, 340–344, 346–349, 351, 352, 362, 367, 368
- Нова Зеландія 139, 145
- Новгород-Сіверський пов. 80
- Нове Запорожжя 79
- Новоград-Волинський пов. 79
- Новоград-Волинський, м. 314
- Новогригоріївський пов. 289
- Новозибківський пов. 80, 219, 289
- Новомосковський пов. 79
- Новооскільський пов. 80, 289
- Нью-Йорк, м. 338
- О**
- Область Війська Донського 289, 341
- Овруцький пов. 79
- Одеса, м. 79, 226, 282, 310, 319, 381
- Одеська обл. 328
- Одеський пов. 79
- Олександрівський пов. 79
- Олександрійський пов. 79
- Ольгопільський пов. 79
- Ольденбург, м. 176
- Оренбург, м. 366
- Остерський пов. 80
- Острогоськ, м. 80
- Острогоський пов. 80, 289
- Острозький пов. 79
- Охтирський пов. 80
- П**
- Павлоградський пов. 79
- Палестина 320
- Париж, м. 272
- Передня Азія 272, 275
- Перемиська земля 116
- Переяслав (тепер Переяславль-Залеський, Ярославська обл., РФ), м. 103, 341
- Переяслав, м. 103, 152, 170, 315, 341
- Переяславська єпархія 364
- Переяславська земля 153
- Переяславський пов. 80
- Переяславщина 80
- Перм, м. 312, 313
- Персія (Персія Північна) 237, 268, 276
- Персія Північна — див. *Персія*
- Перська затока 237, 243
- Петербург (Петроград) VI, XI, 28, 29, 33, 51, 157, 188, 191, 194, 199, 210, 217, 218, 220, 223, 232, 236, 283, 285, 292, 298, 300, 302–304, 309, 311, 318, 319, 322, 324–328, 335, 364, 370, 371, 373, 375–377; Зимовий палац 325; Олексіївський рavelін 284; Путилівський завод 371; Таврійський палац 289, 343, 350
- Петроград — див. *Петербург*
- Петрозаводськ, м. 312
- Пилявці, м. 331
- Пирятинський пов. 80
- Південно-африканський союз 362
- Північна Азія 276
- Північна Америка — див. *США*
- Північна Буковина 348
- Північний Кавказ 166
- Північні Штати — див. *США*
- Північно-Американська союзна держава — див. *США*
- Північно-Американська федеративна республіка — див. *США*
- Північно-німецький союз — див. *Німеччина*
- Підляшшя 107, 108, 335, 342–344, 348, 352, 353
- Пінський пов. 366
- Побережжя — див. *Подністров'я*
- Побожжя 79
- Погориння 79
- Поділля (Подністров'я східне, Поділля українське) 57, 79, 133, 328
- Подільська губ. 69, 141, 212, 219, 289, 318, 328
- Подільська округа 350
- Подніпров'я — див. *Надніпрянська Україна*
- Подністров'я (Побережжя) 79, 328
- Подністров'я східне — див. *Поділля*
- Подоння — див. *Донщина*
- Подунав'я 234, 236, 238
- Половецька земля 79, 328
- Половиця — див. *Катеринослав*
- Полтава, м. 80, 282, 332, 362, 364
- Полтавська губ. 69, 141, 196, 212, 219, 289, 318, 328, 332, 371
- Полтавська округа 350
- Полтавський пов. 80
- Полтавщина 80, 357
- Полуднева Африка 139, 145
- Полуднева Бессарабія — див. *Бессарабія*
- Полудневі Штати — див. *США*
- Польська держава — див. *Польща*
- Польське Королівство — див. *Польща*
- Польща (Конгресівка, Конгресова Польща, Королівство Конгресове, Корона Польська, Литовсько-Польська держава, Поль-

ська держава, Польське Королівство, Річ Посполита, Царство Польське) XII, 8, 9, 39, 55, 64, 103, 107, 108, 115, 117, 118, 139, 140, 157, 167, 169–172, 175, 189, 234, 255, 280, 282, 290, 304, 322, 336, 342–344, 351–353, 361, 362, 366, 367

Помор'я 79, 328

Понт 237

Поросся 79

Португалія 94

Посейм'я 80

Посулля 80

Посяння 287

Правобічна Україна 255

Прибалтика 280, 339

Прилуки, м. 80

Прилуцький пов. 80

Прип'ять, р. 166

Проскурівський пов. 79, 133

Пруссія 146, 147, 176

Путивльський пов. 80, 289

Р

Радомишльський пов. 79

Раштат, м. XXIII, 280, 338

Республіка Україна — див. Україна

Рига, м. 325, 377

Рильський пов. 80

Рим (Римська держава, Римська імперія, Римська республіка,) 268, 271, 272, 381

Римська держава — див. Рим

Римська імперія — див. Рим

Римська республіка — див. Рим

Рівненська обл. 328

Річ Посполита — див. Польща

Ровенський пов. 79

Ровно, м. 79

Роменський пов. 80

Ромни (Ромен), м. 80

Російська держава — див. Росія

Російська імперія — див. Росія

Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка — див. Росія

Російська Республіка — див. Росія

Російська Федеративна Республіка — див. Росія

Російська Федерація — див. Росія

Російське царство — див. Росія

Росія (Велика Росія, Велика Русь, Великоросія, Москва, Московія, Московська держава, Московське царство, Московсько-Російська держава, Московщина, Росій-

ська держава, Російська імперія, Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка, РСФРР, Російська Республіка, Російська Федеративна Республіка, Російське царство, Федеративна Республіка Російська, Федерація Російська, Rusko) 4, 6–10, 13–16, 18, 23, 28, 30–33, 35, 37, 39, 43, 49, 51–53, 55, 57, 60–71, 74–76, 86, 90, 96, 100, 102, 103, 105, 112, 123, 124, 127, 133, 137, 138, 140–142, 144, 145, 147, 148, 150, 153, 155, 157–160, 163, 164, 166, 169–171, 173–179, 181, 185, 189, 192, 194, 198, 200–205, 207, 211, 213, 215, 217, 219, 221, 223, 227, 231–236, 241, 246, 247, 256, 261, 276, 280, 282, 284, 287–290, 294, 298, 301, 302, 304, 306, 307, 310, 313, 316, 320, 321–327, 329, 331–337, 339–341, 345, 347, 348, 350, 352, 353, 359, 361–364, 366–368, 370–373, 378, 381

РСФРР — див. Росія

Румунія 119, 120, 335, 351, 352

Русь — див. Київська держава

Руська держава — див. Київська держава

Руська земля — див. Київська держава

Руське воєводство (Русь) 107, 115

С

Самара 80

Саратов, м. 312

Сарни, м. 91, 335, 338

Семигород 353

Середземне побережжя 275

Середня Азія 236, 237, 243, 269, 275, 276

Середня Європа 236

Сибір 159, 232, 276, 283, 327, 352, 367

Симбірськ, м. 283

Сирійське побережжя 243

Сіверщина 80

Сідлецька губ. 289, 352

Січ — див. Запорозька Січ

Січа 79

Сквирський пов. 79

Славонія 290

Слав'яносербський пов. 79

Слобідщина 80, 328

Словаччина 290

Слов'янськ, м. 80

Сміла, м-ко 131

Сосницький пов. 80

Спарти (Лакедемон) 381

Сполучені Держави — див. США

Сполучені Штати — *див. США*
 Сполучені Штати Америки — *див. США*
 СРСР V
 Ставропольська губ. 142, 289, 362
 Станіславів, м. 318
 Старобільський пов. 79
 Стародуб, м. 80
 Стародубський пов. 80, 219, 289
 Старокосянтинів, м. 133
 Старокосянтинівський пов. 79
 Стугна, р. 79
 Суботів, с. 315
 Сувальська губ. 322
 Суджанський пов. 80
 Суми, м. 80
 Сумська обл. 328
 Сумський пов. 80
 Суразький пов. 80, 219, 289
 Схід 268
 Східна Європа 4, 177
 Східна Україна 51, 169
 США (З'єднані Американські Штати, Північні Штати, Північно-Американська союзна держава, Північно-Американська федеративна республіка, Полудневі Штати, Сполучені Держави, Сполучені Держави Америки, Сполучені Штати, Сполучені Штати Америки) XXIII, XXIV, 61, 127, 145, 148, 241, 245, 321, 357, 363
 Сяноцька земля 107, 116

Т

Таврійська губ. 69, 141, 289, 328, 369
 Таврія 319
 Таганрозький округ 289
 Таращанський пов. 79
 Твер, м. 152
 Темрюцький відділ 289
 Тернопіль, м. 318
 Тернопільська губ. 376
 Тираспільський пов. 79
 Тифліс, м. 313
 Тихий океан 159
 Томашівський пов. 289, 342
 Трансильванія 290
 Трапезунтська імперія 237
 Туреччина 169, 332, 334, 335, 349, 366
 Турівська єпархія 364
 Туркестан 236, 237, 276

У

Угорська держава — *див. Угорщина*
 Угорське королівство — *див. Угорщина*

Угорщина (Венгрія, Угорська держава, Угорське королівство) 18, 139, 290, 362, 366
 Україна (Вкраїна, Вкраїна російська, Западная Россия, Мала Росія, Мала Русь, Малоросія, Республіка Україна, Україна-Русь, Українська демократична республіка, Українська Держава, Українська держава, Українська Народна Республіка, Українська Республіка, Южная Русь, Укrajіна) 3–15, 17–20, 22–24, 28–33, 35–39, 42, 43, 45–47, 49, 51–56, 58–60, 65–75, 77, 78, 81–86, 88–91, 92–97, 98, 100, 101, 103, 105–108, 110, 112–114, 117–126, 131, 133, 134, 136, 137, 140, 142–144, 147–150, 153–164, 166, 169–179, 181–198, 200–225, 227, 229–243, 245, 247–253, 255–259, 261, 263–266, 276, 279–298, 300–303, 306–313, 315–319, 322–342, 344–352, 354–381

Україна-Русь — *див. Україна*
 Українська Галичина — *див. Галичина*
 Українська держава — *див. Україна*
 Українська Держава — *див. Україна*
 Українська Народна Республіка — *див. Україна*
 Українська Республіка — *див. Україна*
 Уманський пов. 79
 Умань, м. 79
 Урал 186
 Ушицький пов. 79

Ф

Федеративна Республіка Російська — *див. Росія*
 Федеративна Російська Республіка — *див. Росія*
 Федеративна Росія — *див. Росія*
 Федерація російська — *див. Росія*
 Філадельфія 321
 Фінікія 269
 Фінляндія 140, 144, 189, 280, 336, 362
 Фінська затока 370
 Флоренція, м. 272
 Франція (Французька Республіка) 92, 93, 148, 241, 335
 Французька Республіка — *див. Франція*

Х

Харків, м. 80, 282, 283, 316, 319, 331, 332
 Харківська губ. 69, 141, 289, 328, 332
 Харківщина 22, 319
 Херсон, м. 79
 Херсонська губ. 69, 141, 289, 328
 Херсонський пов. 79

Херсонщина 319
 Холм, м. XIX, 108, 117, 343, 344, 351
 Холмська губ. 69, 119, 142, 343
 Холмська єпархія 352, 364
 Холмщина XIX, 78, 107–109, 116, 118, 212,
 290, 328, 335, 342–344, 348, 351–353
 Хорватія 139, 290, 362
 Хорольський пов. 80
 Хотинський пов. 78, 142, 289, 352, 353

Ц

Царство Польське — *див. Польща*
 Центральні держави 107, 120, 241

Ч

Черкаси, м. 79, 330, 350
 Черкаська обл. 328
 Черкаський пов. 79
 Чернівецька губ. 376
 Чернівці, м. 318
 Чернігів, м. 80, 152, 282, 362
 Чернігівська губ. 69, 141, 212, 219, 289, 318,
 328
 Чернігівське воєводство 282
 Чернігівський пов. 80
 Чернігівщина 21, 80
 Чехія 9, 234, 255, 381

Чигиринський пов. 79, 350
 Чорне море 166, 167, 174, 186, 236, 237, 242,
 243, 319
 Чорноморська губ. 142
 Чорноморське козацьке військо 366
 Чорноморське узбережжя 237, 238
 Чорномор'я 237, 238

Ш

Швейцарія 148, 173, 176, 241, 245, 363
 Швейцарська федеративна республіка — *див.*
Швейцарія
 Швеція 171, 241
 Шліссельбурзька фортеця 312, 313

Ю

Южная Русь — *див. Україна*

Я

Якутський край 323
 Ямпільський пов. 79
 Ярославська обл. 341

R

Rusko — *див. Росія*

U

Ukrajina — *див. Україна*

З М І С Т

	с. текстів	с. ком.
<i>В.Верстюк. ДОБА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ</i>		
<i>М.ГРУШЕВСЬКОГО</i>	V	
<i>С.Панькова. ВІД УПОРЯДНИКА</i>	XVII	
Розділ I. СТАТТІ ЗІ ЗБІРКИ “ВІЛЬНА УКРАЇНА” ТА ІНШІ ПУБЛІКАЦІЇ		
ПОЧАТКОВОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ		
(19 березня—15 квітня 1917 р.)	1	279
[Промови на українській маніфестації у Києві 19 березня 1917 р.]	3	279
[Звернення] “До українців — професорів і преподавателів вищих шкіл”		
[21 березня 1917 р.]	5	280
Велика хвиля	6	281
З старого і нового	8	284
На Всеукраїнський з’їзд!	11	285
Повороту нема.	13	286
Від слова до діла!	15	288
Народностям України	18	290
По Українським національним з’їзді, 6—8 квітня.	20	291
Чи Україна тільки для українців?	23	293
Розділ II. ІНФОРМАЦІЙНІ СТАТТІ, ПРОМОВИ, ЗВЕРНЕННЯ		
ТА ПРИВІТАННЯ (травень 1917 р.—квітень 1918 р.)	25	294
[Звернення] “До товаришів-українців” [5 (18) травня 1917 р.]	27	294
Кінець старому лукавству	28	295
Тимчасовий український уряд	30	296
[Промови на I Всеукраїнському селянському з’їзді у Києві		
28 травня (10 червня), 2 (15) червня 1917 р.]	33	297
Від голови Центральної Ради проф. М.Грушевського [Відкрита заява начальнику		
Київської військової округи К.Оберучеву щодо умов формування українського війська,		
2 (15) червня 1917 р.]	34	299
Велике діло	35	301
[Промова на II Всеукраїнському військовому з’їзді		
5 (18) червня 1917 р.]	37	302
Що воно?	38	303
Від голови Центральної Української Ради проф. М.Грушевського [Відповідь начальнику		
Київської військової округи К.Оберучеву на його публікацію “По поводу		
письма г.Грушевского”, 8 (21) червня 1917 р.]	40	304
[Промови на українській маніфестації при урочистому оголошенні I Універсалу		
Української Центральної Ради, 12 (25) червня 1917 р.]	42	305
[Доповідь про державний лад України на підставі вимог життя і теорії державного		
права, проголошена на З’їзді українських правників 13 (26) червня 1917 р.]	43	306
Треба ясніше!	44	307
Чи вияснюється?	47	308
Відродини “Л[ітературно]-н[аукового] вістника”	49	310
В сімдесяти роковини Кирило-Методіївської справи	51	310
[Промови на засіданні Ради військових депутатів з нагоди проголошення		
II Універсалу Української Центральної Ради, 3 (16) липня 1917 р.]	56	316
Чорна пляма	57	317
Україна дійде свого!	58	318
Промова М.С.Грушевського від імені українських організацій, проголошена 10 вересня		
[1917 р. на З’їзді народів у Києві].	60	320
Вільний союз	64	321

Мусимо взяти на розум	65	322
Важна хвиля	66	323
[Привітання III Всеукраїнському військовому з'їзду, 21 жовтня (4 листопада) 1917 р.]	68	324
Проект української Конституції	69	325
[Промова на засіданні Малої ради перед оголошенням III Універсалу Української Центральної Ради, 7 (20) листопада 1917 р.]	74	326
Рятуймо Російську Федерацію	75	327
Час настав	76	327
Новий поділ України	77	328
[Промова на З'їзді рад селянських, робітничих і солдатських депутатів України, 6 (19) грудня 1917 р.]	81	329
[Промова на заключному засіданні Восьмої сесії Української Центральної Ради, 17 (30) грудня 1917 р.]	82	329
Велике Різдво	84	331
[Промова при оголошенні IV Універсалу Української Центральної Ради на засіданні Малої ради, 12 (25) січня 1918 р.]	85	332
Великий обов'язок	86	333
Мир землі нашій!	88	333
Очищення огнем	89	335
Український герб	92	337
Українська самостійність й її історична необхідність	96	338
Новий час	98	339
Про монетну українську одиницю	101	340
Повороту не буде!	105	341
За Холмщину	107	342
Вогні й бурі	110	344
Розмова з професором М.С.Грушевським [щодо причин приходу німецьких військ на Україну (березень 1918 р.)]	112	345
Установчі збори чи парламент?	114	349
Промова в Ц[ентральній] Раді 15-го березня 1918 р. при ратифікації мирового договору	116	351
Промова під Центральною Радою на похороні січовиків студентського куреня 19 березня [1918 р.]	121	353
[Промова на засіданні Малої ради, присвяченому першим роковинам Української Центральної Ради, 20 березня 1918 р.]	122	355
[Промова на київському губернському земському зібранні, 7 квітня 1918 р.]	126	356
"Святі права"	127	356
Промова голови Ц[ентральної] Р[ади] проф. М.С.Грушевського, виголошена на Київському селянському повітовому з'їзді 7 квітня [1918 р.]	130	358
Стара історія	131	358
Розділ III. ПРАЦІ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ТА ПРОСВІТНИЦЬКОГО ХАРАКТЕРУ (квітень 1917 р.—квітень 1918 р.)	135	360
Якої ми хочемо автономії і федерації	137	360
Хто такі українці і чого вони хочуть	152	363
Звідки пішло українство і до чого воно йде	166	365
Українська Центральна Рада й її Універсали: Перший і Другий	181	368
Україна і Росія	203	372
На порозі Нової України: Гадки і мрії	225	377
Історія й її соціально-виховуюче значіння	267	
КОМЕНТАРІ	279	
ПОКАЖЧИК ІМЕН	382	
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	396	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	404	

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 4. Книга I

Серія “Суспільно-політичні твори
(доба Української Центральної Ради
березень 1917—квітень 1918)”

Редактор *Л.Веремієнко*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *С.Довба*
Коректори *Б.Павлів, О.Тростянчин*

Здано на складання 15.01.2007. Підп. до друку 25.07.2007. Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 34,83.
Умовн. фарбовідб. 35,63. Обл.-вид. арк. 27,0. Наклад 5000 прим.
Свідощтво держ. реєстру: серія ДК № 2980. Вид. № 16. Зам. 339-7.

Державне підприємство “Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Друк на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. / Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 4. Кн. I: Серія “Суспільно-політичні твори (доба Української
Центральної Ради березень 1917—квітень 1918)”. — 2007. — 432 с.
ISBN 978-966-603-223-5; 978-966-603-499-4 (т. 4, кн. I)

Перша книга четвертого тому 50-томного зібрання праць М.Грушевського продовжує серію суспільно-політичних творів і вміщує публіцистичний доробок видатного історика й державного діяча доби Української Центральної Ради. Статті, промови та звернення М.Грушевського, видрукувані на сторінках періодичних видань упродовж березня 1917 р.—квітня 1918 р., а також ширші праці, що вийшли окремими брошурами, стали вагомим внеском у розробку концепції Української революції та залишилися важливим джерелом для вивчення й осмислення бурхливих поточних подій зазначеного історичного періоду.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-499-4 (т. 4, кн. I)